

اندیشه‌های مدرن
جامعه

اسطوره حق‌ها و استراتژی اصلاح

چشم‌انداز کنشگری حقوقی در ایران

مجموعه جامعه مدرن - ۱۰

سرویس نشر
پیرازه

سرشناسه	: عظیمی، محمدرضا، ۱۳۶۱.
عنوان و نام پدیدآور	: اسطوره حق‌ها و استراتژی اصلاح، محمد رضا عظیمی
مشخصات نشر	: تهران : شیرازه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۰ص
فروست	: اندیشه جامعه مدرن
شابک	: ۷-۵۹-۷۷۶۸-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیا.
یادداشت	: کتابنامه:ص ۳۹۳.
موضوع	: جنبش‌های اجتماعی - ایران - جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Social movements -- Iran -- Political aspects
رده بندی کنگره	: ۸/۶۷۰/۲HN ع ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۳۰۳/۴۸۴۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۳۸۰۶۸

سطوح و حقا و استراتژی اصلاح

نویسنده: د. محمد رضا عظیمی

طراح: د. اردلان برداریان

تنظیم صفحات: علی اصغر شاهین

چاپ اول: ۹۸

تیراژ: ۳۰۰ جلد

شابک: ۷-۵۹-۷۷۶۸-۹۸۰۹۸۳

بها: ۸۰۰۰۰ تومان

میراث

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تلفن: ۲۲۵۴۰۳۱۷ - ۲۲۵۶۰۹۸۳

فهرست مطالب

یادداشت نامی	۱۳
درآمد	۱۵

بخش نخست: چارچوب تئوریک و مبانی نظری مفهوم بسیج حقوقی..... ۳۷

فصل یکم: واکاوی عناصر مشترک جنبش‌های اجتماعی؛ در جستجوی

چارچوب مفهومی

۱. شبکه‌های تعامل غیررسمی

۲. اعتقادات مشترک و همبستگی

۳. عمل جمعی متمرکز بر منازعات

۴. استفاده از اعتراض

فصل دوم: بسیج حقوقی به مثابه ابزار اعتراضی جنبش اصلاح اجتماعی... ۸۹

۱. مفهوم بسیج حقوقی

۹۹. قانون به عنوان ابزاری سیاسی

- ۱۰۳..... قابلیت‌های محدود محاکم برای تغییر
- ۱۰۷..... کارکردهای بسیج حقوقی
- ۱۱۴..... انتقادات از رویکرد قانونی
- ۱۲۰..... جنبش حقوق مدنی آمریکا؛ تجربه‌ای قابل بازخوانی
۲. شرایط بسیج حقوقی..... ۱۳۱
- شیوه‌های مختلف بسیج..... ۱۳۹
- فضای سازمانی قدرت..... ۱۴۳
۳. منابع بسیج حقوقی..... ۱۵۵
- منابع انسانی..... ۱۵۸
- نقش واکتبیضات..... ۱۵۹
- نقش کنشگرانه وکلای..... ۱۶۳
- وکلای آرمانی..... ۱۷۴
- قلمرو وکالت آرمانی..... ۱۸۲
- کارکردهای وکالت آرمانی..... ۱۸۶
- انتقادات از وکالت آرمانی..... ۱۹۰
- مخاطرات فراروی وکلای کنشگر..... ۱۹۹
- فرهنگ حرفه‌ای وکالت..... ۲۰۴
- نگاه تطبیقی به وکالت کنشگرانه؛ نمونه برزیل و آرژانتین..... ۲۱۲
- منابع سازمانی..... ۲۲۱
- ماهیت سازمان..... ۲۲۴
- محیط سازمانی..... ۲۲۸
- رسانه‌های جمعی..... ۲۳۲
- تأثیر جامعه شبکه‌ای بر جنبش‌های اجتماعی..... ۲۳۵

نقش رسانه‌ها در بازآفرینی منازعات سیاسی ۲۴۰

بخش دوم: ظرفیت‌ها و منابع بسیج حقوقی در نظام جمهوری اسلامی ایران:

از امکان تا امتناع ۲۴۷

ظرفیت‌های نظام جمهوری اسلامی ایران برای بسیج حقوقی ۲۴۹

ساختار قانونی ۲۵۰

حقوق و مثابه منبع عمل سیاسی ۲۵۲

سازمان و استقلال محاسن ۲۵۵

حقوق بر ادغامی در نظام قانونی ایران ۲۶۴

ساختار قضایی ۲۷۲

سازمان و استقلال محاسن ۲۷۴

اصل علنی بودن محاکمات ۲۸۵

ساختار فرصت سیاسی ۲۸۹

فرهنگ حقوقی و سیاسی ۲۹۰

ساختار سیاسی دولت ۲۹۴

حوزه عمومی در ایران ۲۹۹

۲. منابع بسیج حقوقی در نظام جمهوری اسلامی ایران ۳۰۴

قضات ۳۰۷

میزان قابلیت قضات در تحول قوانین ۳۰۷

عدم نظارت قضات بر اجرای قانون اساسی ۳۰۹

تأثیر فرایند انتخاب قضات بر استقلال قضایی ۳۱۷

و کلا ۳۲۳

- ۳۲۳..... ناتمامی اصل استقلال کانون وکلا در ایران
- ۳۲۶..... فرهنگ محافظه‌کاری و انفعال در وکلا
- ۳۲۸..... عدم امکان طرح دعاوی گروهی
- ۳۳۱..... محدودیت‌های حق برخورداری از وکیل
- ۳۳۲..... تضمینات شغلی ناکافی
- ۳۳۷..... سازمان‌های مردم‌نهاد
- ۳۳۸..... - الت دولت در تأسیس سازمان‌های مردم‌نهاد
- ۳۴۱..... حق دادخواهی سازمان‌های مردم‌نهاد
- ۳۴۱..... - یو علی حق دادخواهی ملت علیه حکومت از سوی قوه
- ۳۵۰..... قضایی
- ۳۵۵..... نقض اصل اولیه قانون اساسی
- ۳۵۷..... رسانه‌های جمعی
- ۳۵۹..... عصر اینترنت و فراواقعیت
- ۳۶۱..... اصل آزادی اطلاعات
- ۳۶۴..... ضرورت استقلال رسانه‌ها از حکومت
- ۳۷۵..... نتیجه‌گیری
- ۳۹۳..... فهرست منابع
- ۴۱۵..... نمایه

یادداشت ناشر

تحویل در نگارش آحاد جامعه نسبت به حقوق خود و آگاهی از توان اراده و کنش برای تغییر در وضع موجود و موانع دسترسی به حقوق، فرآیندی است که جامعه سستی را به سوی یک جامعه مدرن پیش می‌برد؛ جایی که در ذات خود حق‌مدار و مطالبه‌گر است. اساساً آگاهی‌یافتن به حقوق فردی و اجتماعی در موقعیتی از احساس بی‌عدالتی رخ می‌دهد، و در روند دفاع از حق ضرورت دانستن و اتکا به توانین آشکار می‌شود. چنانچه تضییق حق یا بی‌عدالتی نسبت به جمعی از افراد یا گروهی روا داشته شود، جمیع اعتراضات در چارچوب جوامع مدرن و متمسکن به جنبش‌های اجتماعی تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر ادعای اجتماعی از ماهیت مسائل، و شرایطی که تحت آن افراد احساس تضییع می‌کنند، حق بر مطالبه جریان و تولید می‌کند.

هدف بنیادین جنبش‌های اجتماعی بر ساختن اراده‌ای جمعی و معطوف به هدف مشترک است که بر دسته‌ای از کارکردها متمرکز است: آگاهی‌ها، توانمندسازی و در نهایت، ایجاد تغییر یا جلوگیری از تغییر. جنبش اجتماعی مجموعه‌ای از هنجارها، عقاید و باورهای یک جمعیت متشکل است که به تعبیر آلن تورن، مولود تعامل سه اصل به هم پیوسته است: هویت، مقابله و تمامیت.

کتاب حاضر، در چارچوب موضوع جنبش‌های اجتماعی، پس از درآمدی مفهومی، توجه خود را بر مقوله «بسیج حقوقی» به عنوان یک کنش و ابزار اعتراضی متمرکز کرده است؛ رویکردی اصلاح‌طلبانه برای تغییر اجتماعی که بر پیوند مستقیم میان دادخواهی، حق و بهر حال با تغییر اجتماعی مبتنی است. بسیج حقوقی بنا بر تعریف عبارت است از «تلاش‌های دادخواهانه» که به صورت جمعی برای ایجاد تغییر اجتماعی صورت می‌گیرد و در مفهوم وسیع، اصطلاحی است برای توصیف انواع فرایندی که در خلال آن، بازیگران فردی به گفت‌وگو، هنجارها یا سازوکارهای حقوقی برای ترک‌کردن هر حوزه عمومی متمسک می‌شوند. در این گفت‌وگو، دادخواهی ابزاری برای برآوردن خواسته‌هاست؛ ابزاری که در عین برخورداری از کارکردهایی کلان همچون افزایش آگاهی عمومی، سازمان‌یابی جنبش‌ها، حامیان آن‌ها، توزیع مجدد قدرت سیاسی و بسط دموکراسی، شاید به‌طور معمول قابلیت‌های محدودی برای تغییر داشته باشد. با وجود این، ابتکار عملی است که می‌تواند توجه قانونگذاران و سیاست‌سازان را به مسائل مهم و مغفول حقوق و سیاست عمومی جلب کند و به‌متابۀ شیوه‌ای برای دموکراتیک‌سازی جامعه به‌کار گرفته شود.

دیگر مفهوم کلیدی‌ای که در متن کتاب به کار رفته، مقوله «وکالت آرمانی» است که اشاره دارد

به وکلایی که در مسیر تعهد حرفه‌ای خود زندگی و کار و مهارت‌های خود را وقف آرمان‌ها کرده تا جامعه خود را تعالی بخشند. اینان برخلاف وکلای عادی مرز میان حوزه حقوق و عرصه سیاست را درهم می‌شکنند و «رابطه بین وکیل و موکل را به نحوی تغییر می‌دهند که فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی در حد وسیع را دربر بگیرد. هدف این وکلای توانمندسازی موکلان است و سازمان‌دادن به جامعه برای تأسیس و تعمیق عدالت اجتماعی» وکیل آرمانی در عین حال بر بی‌عدالتی دوران خود شهادت می‌دهد و از طریق مبارزه حق‌خواهانه خود راوی تاریخ نیز می‌باشد.

ریسنده کتاب با مطالعه‌ای دقیق بر روی تجربیات به‌دست‌آمده در اروپا و آمریکا، و استفاده مضامین از محدود تجربیات برخی دعاوی جمعی در حوزه میراث فرهنگی، برای نخستین‌بار در ادبیات حقوق عمومی و جامعه‌شناسی سیاسی ایران، وجوه مختلفی از کاربست بسیج حقوقی به‌عنوان ابزار مبارزه اجتماعی بازنگاره است و نشان داده‌است که دادخواهی می‌تواند بخش مهم و مؤثری از منابع عمل اعتراضی کنش باشد که برای تحقق حق‌ها و آزادی‌های عمومی مبارزه می‌کنند. بسیج حقوقی فرآیندی است که می‌تواند افراد و گروه‌ها را از وضعیت بی‌تفاوتی و انفعال خارج کرده و به کنشگری و مشارکت در عرصه عمومی وارد.

مصادیق تاریخی کتاب بر تائید یک دیدگاه می‌ای تکیه دارد که بنا به ابتکار عمل جنبش رنگین‌پوستان در محاکم به‌کار گرفته می‌شد، و منجر به تغییر مدامت نیز برای جامعه مورد تبعیض سیاهان و الهام‌بخش جنبش‌هایی دیگر همچون جنبش ضد آپارتاید و جنبش فمینیسم شد.

این کتاب، محتوایی سودمند و راهبردی برای کنشگران که در جست‌وجوی بیان اهداف و مطالبات دگرخواهانه اجتماعی و دفاع از آرمان‌های اصلاحی هستند، فراهم آورده‌است. کنشگران حوزه‌های مختلف می‌توانند با رجوع به هنجارهای حقوقی و اصولی شکل‌یافته از کنش سیاسی درون‌سیستم، حقوق و قوانین را برای اثرگذاری در حوزه عمومی بسیج کنند. است‌هایی واقعی برای اعمال فشار و تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی دولت، و آموزش و تبلیغ اهداف و جلب پشتیبانی به‌وجود آورند.

سنجش و ارزیابی ظرفیت‌های نظام جمهوری اسلامی ایران با توجه به شرایط، قوانین و قضایای و سیاسی آن و امکانات و منابع لازم برای استفاده از استراتژی بسیج حقوقی، در کنار واکاوی چند پرونده قضایی استثنایی، به موضوع نظری این کتاب، ابزاری کاربردی و راهبردی بخشیده‌است و امید می‌رود با این منظر نو، مسیر و راهبردی مؤثر برای تعمیق مشارکت در امور عمومی و تحقق حق‌ها و آزادی‌های اساسی گشوده شود.

زیبا جلالی نائینی